

DRUGA DALMATINSKA BRIGADA

Devetog februara 1942. godine 2. dalmatinska proleTERSka brigada, izvršavajući naređenje štaba 2. proleTERSke divizije, oslobodila je Posušje. Neprijatelj je pružio otpor samo na isturenim položajima iznad Posušja, a zatim se povukao u pravcu Imotskog. Napad je podržavala i divizijska artiljerija. Prilikom oslobađanja Posušja zarobljena su četiri domobrana i zaplijenjen jedan kamion sa 25.000 metaka.

S obzirom na to da ustaše nijesu bile potučene računali smo sa tim da se mogu ponovo vratiti te smo se obezbijedili i sa pravca Širokog Brijega i od Imotskog. U pravcu Imotskog bili su upućeni 1. i 3. bataljon, da gone neprijatelja u tom pravcu. Sjutradan, oko podne, naša predviđanja su se i ostvarila. Posada koja je ranije bila u Posušju, vjerovatno i ojačana novim snagama iz Imotskog, izvršila je protivnapad na ova naša dva bataljona i u prvom sudaru uspjela da ih potisne. Međutim, brzom intervencijom 2. i 4. bataljona, koje smo uputili na bokove neprijatelja zaustavili su ga i u popodnevnim časovima razbili tako da je u potpunom neredu odstupio u Imotski; 2. i 4. bataljon produžili su gonjenje sve do Imotskog, koji je noću 10/11. februara napala i oslobodila 4. crnogorska proleTERSka brigada.

Još iste noći povukli smo 1. i 3. bataljon u Posušje radi obezbeđenja pravca od Širokog Brijega, pošto smo očekivali da i odatle može uslijediti intervencija neprijatelja, dok su 2. i 4. bataljon ostali u Donjim Vinjanima i Gorici. Na ovoj prostoriji brigada je imala kraći predah bez ikakvog kontakta sa neprijateljem, osim što je avijacija često bombardovala Posušje i okolinu.

13. februara, vraćajući se iz Imotskog u štab brigade, koji se nalazio u Posušju, zatekao sam komandanta i komesara divi-

zije. Tom prilikom primili smo naređenje za marš prema dolini Neretve, pravcem: Posušje — Rakitno — Karamanovi klanci — Draga — Striževo. Ovim pravcem kretaće se i ostale brigade 2. proleterske divizije, a 2. dalmatinska brigada će biti u zaštitnici.

Istoga dana javio se na dužnost i novopostavljeni zame-nik komandanta brigade Ratko Sofijanić, koji je stigao iz 2. proleterske brigade. Toga dana štab brigade je izdao i naređenje bataljonima za pripremu pokreta. Zbog prilično dugog marša koji nas je očekivao naredili smo da svaki bataljon ponese i hranu za tri dana.

Zbog prilično jake neprijateljske avijacije koja je često bila iznad naših glava, bataljonima je pokret naređen 14. februara u 20 časova. Prva etapa marša bila je s. Rakitno, gdje je brigada stigla slijedećeg dana u ranim jutarnjim časovima. Odmah poslije ručka 15. februara produžili smo ka dolini Drežanke. 1. bataljon, koji je bio u prethodnici, dobio je zadatak da produži pokret sve do s. Vrđi i zatvori pravce koji izvode od Širokog Brijega i Mostara. Štab brigade, sa ostalim bataljonima po naređenju štaba divizije, zadržaće se u dolini Drežanke.

Marš koji je brigada u toku tog dana i noći izvršila bio je neobično naporan, može se reći teži nego ijedan dotle. Trebalo je mnogo napora, volje i snage da se po bespuću i dubokom snijegu savlada takav teren kao što je bio prevoj Karamanovi klanci. Još ako uzmemo u obzir da veliki broj boraca nikad ranije nije gazio snijeg (primorci i otočani) onda je zadatak brigade bio teži i komplikovaniji.

Sve do blizu prevoja, prtina u snijegu, koju su napravili borci ostalih brigada naše divizije, bila je dosta dobra i kretanje se odvijalo prilično dobro. Međutim, kada je pala noć počeo je oštar uspon, prema izvoru Drežanke, tako da su se konji morali rastovarivati, a čitavo naoružanje i opremu borci su na rukama prenijeli preko prevoja sve do blizu samog izvora.

U ranim jutarnjim časovima, 16. februara, čitava brigada (osim 1. bataljona koji se nalazio s. Vrđi) prikupila se u selima Zlijeb, Striževo i Gornja Drežnica; jedna četa je ostala na položaju u Donjem Konjskom radi kontrolisanja pravca od Rakitnog. Ovde smo zatekli i bolnicu 2. proleterske divizije koja je stigla prije nas i razmjestila se u s. Drežnici. Znali smo da je 2. proleterska brigada dobila zadatak da na ušću Drežanke likvidira neprijateljsko uporište Drežnicu, koju brane Talijani iz jakih utvrđenja. Predveče su naišli talijanski bombarderi i

bombardovali selo Vrđi gdje se nalazio naš 1. bataljon. Imali smo 3 mrtva i 6 ranjenih boraca.

Na ovom prostoru brigada je bila u rezervi divizije, jer je 2. proleterska brigada dobila zadatak da izvrši napad na Drežnicu dok je 4. crnogorska brigada bila orijentisana prema Jablanici.

Tokom 15. i 16. februara čuli smo jake borbe u dolini Neretve na sektoru 2. proleterske brigade. Saznajemo o velikom uspjehu srpskih proletera na Drežnici i o uništenju kolone Talijana koja je cestom dolazila vjerovatno u pomoć Prozoru iz Mostara. Punih šest dana brigada je ostala na ovoj prostoriji, uglavnom u istom rasporedu. Sa neprijateljem nijesmo imali nikakvog kontakta. Jedino su patrole 1. bataljona osmatrale veću koncentraciju četnika u selu Zagrabje i o tome izvijestile štab brigade, 19. februara.

Talijanska avijacija je gotovo svakog dana bombardovala sela u kojima smo bili razmješteni. Da bismo izbjegli nepotrebne gubitke, naredili smo da preko dana u selima ne smije niko ostati. Čak smo i hranu kuvali noću, kaKo bi se preko dana i kuvari mogli skloniti. Najžešće borbe ovih dana vodile su se oko Jablanice. I danju i noću čuli smo zaglušnu jeku sa toga pravca. Čim se borba utišala saznali smo da je 4. proleterska crnogorska brigada noću 20/21. februara, oslobodila Jablanicu, zarobila veliki broj Talijana i zaplijenila ogromne količine naoružanja i opreme. Od zaplijenjenog naoružanja na Drežnici i u Jablanici štab 2. proleterske divizije je dodijelio našoj brigadi: 2 minobacača, 2 teška mitraljeza, 8 puškomitraljeza, 60 pušaka i dosta municije. Od minobacača i teških mitraljeza formirali smo sa ljudstvom četu pratećih oruđa, dok smo puškomitraljeze i puške podijelili po bataljonima. Ovo naoružanje dobro nam je došlo i zbog toga što nam je ovih dana u brigadu stiglo 150 novih boraca iz Imotskog, koje smo odmah rasporedili po bataljonima.

Druga dalmatinska brigada dobila je 21. februara zadatak da glavninom izbije na desnu obalu Neretve i obezbijedi diviziju od eventualnog prodora jačih neprijateljskih snaga sa pravca Mostara. Sjutradan je 3. bataljon došao u Drežnicu, a 2. bataljon je otišao kod 1. bataljona na kose južno od sela Vrđi sa zadatkom sigurnog zatvaranja pravca od Mostara. Sa njima je bio i zamjenik komandanta brigade Ratko Sofijanić. Prilikom prolaska kroz Drežnicu borci ovih bataljona bili su oduševljeni uspjehom 2. proleterske brigade. Vidjeli smo sva

*Druga dalmatinska brigada u pokretu pred napad na Kupres
januara 1943. god.*

ona utvrđenja i bunkere u kamenu i betonu opasane bodljikavom žicom i zarobljene Talijane u željezničkoj stanici. Divili smo se hrabrosti, brzini i vještini srpskih proletera koji su sve izvršili sa vrlo malo gubitaka. Baš u momentu kada je štab 2. dalmatinske brigade prolazio kroz Drežnicu, naišli su talijanski bombarderi, ali vjerovatno zbog njima još nejasne situacije nijesu bombardovali Drežnicu. Zarobljeni Talijani su izašli pred željezničku stanicu mahali kaputima ne bi li ih piloti prepoznali i pošteđeli od bombardovanja.

4. bataljon ostao je kao zaštitnica divizijske bolnice.

Tokom 18. februara iz Mostara su upućene dvije jake kolone četnika prema našoj diviziji lijevom i desnom obalom Neretve. Kolona koja je išla desnom obalom prema položajima 2. dalmatinske brigade bila je jačine oko 1.800 četnika. Međutim, tek 23. februara oba naša bataljona, na položajima kod sela Vrdi, primijetila su četničke kolone prema selu Zagrabje. Shvatajući ozbiljnost situacije, štab 2. dalmatinske brigade je

još iste noći zajedno sa 3. bataljonom stigao u s. Vrđi, a 4. bataljonu je naredio da stigne u sastav brigade tokom 24. februara. Kao pojačanje našoj brigadi određen je i jedan bataljon iz 2. proleterske brigade.

Da bi naši bataljoni zauzeli što povoljnije položaje, naredili smo da 1, 2. i 3. bataljon tokom slijedećeg dana protjeraju četnike koji su bili na položajima ispred nas, što je u potpunosti i izvršeno. Bataljoni su zatim posjeli sve dominirajuće položaje koji su izvodili od sela Zagrabje. Istovremeno su i četnici izvršili koncentraciju te smo svakog momenta očekivali njihov napad.

26. februara četnici su, uz podršku artiljerije i avijacije, izvršili prilično snažan napad na položaje naših bataljona, ali su na svim pravcima odbijeni. Tokom noći na sektoru našeg 2. bataljona naišla je i bila zarobljena četnička oficirska patrola koja je od »Vrhovne komande« nosila zapovijest komandantu kolone koja je nastupala desnom obalom Neretve za napad. Zapovijest smo uputili štabu 2. divizije, a on je prosljedio Vrhovnom štabu jer se iz nje moglo vidjeti kada, kojim pravcem i sa koliko snaga neprijatelj napada na naše snage u dolini Neretve i Rame. U zapovijesti su stajali zadaci ne samo za četničke već i za njemačke i talijanske snage koje će učestvovati u napadu. Pored toga (a i iz izjave zarobljenog četničkog oficira) saznali smo da je jačina četnika koji su upućeni prema našoj brigadi oko 1.800, a da će iz 6. armijskog korpusa biti upućena grupa SCOTI kao pojačanje četnicima. Početak opšteg napada bio je predviđen za 27. februar u 8 časova.

Ovu zapovijest je tih dana emitovala radio-stanica »Slobodna Jugoslavija« u nekoliko navrata jer se iz nje još jednom vidjela otvorena oružana saradnja četnika, ustaša, Nijemaca i Talijana protiv Narodnooslobodilačke vojske Jugoslavije.

Da bi preduhitrio i iznenadio četnike, štab 2. dalmatinske brigade je donio odluku da sa čitavom brigadom izvrši napad dva sata ranije od četničkog, tj. u 6 časova izjutra. Tacno u određeno vrijeme bataljoni su pošli u napad i u borbi koja je trajala od 6 do 15 časova potpuno su potukli četnike i primorali ih na povlačenje. Prema izvještajima štabova bataljona, četnici su imali veliki broj mrtvih i ranjenih. Zaplijenjen je jedan minobacač, 2 puškomitraljeza i više pušaka i municije, pa čak i kazani sa nepojedenom hranom. Po svemu izgleda da i njihovom komandantu nije bilo lako ier je na položaju ostavio svu arhivu i svoju ličnu opremu.

Neprijatelja koji je u paničnom strahu odstupio, jedinice brigade gonile su sve do s. Goranci. Zadatak je zaista bio dobro izvršen.

Naši gubici bili su 3 mrtva i 7 ranjenih drugova.

Tokom 28. februara manje grupe četnika od sela Goranci ponovo su izvršile napad na neke naše isturene dijelove, ali su prošle kao i prethodnog dana. U protivnapadu borci naših bataljona ponovo su ih nrotjerali ka Mostaru. Stigao je i jedan drug iz Mostara koji je nosio izvještaj za Vrhovni štab. Ispričao nam je da je ovih dana kod neprijatelja vladala panika u Mostaru, jer je očekivao partizanski napad i na Mostar, te se užurbano utvrđivao po periferiji grada. Po ulicama Mostara mogli su se vidjeti zajedno i Talijani i četnici i ustaše na zajedničkom poslu — u pripremi ofanzive protiv naših snaga u dolini Neretve. Čuo je i to da su četnici u borbi protiv naše brigade imali oko 120 mrtvih, ali to se nije moglo provjeriti.

1. marta 2. dalmatinska brigada je primila naređenje štaba divizije da se što prije prebaci na prostoriju s. Grabovice. Istim naređenjem smo obaviješteni da jake njemačke snage vrše ofanzivu u pravcu Prozora. Tek što su prvi dijelovi brigade počeli pristizati u Grabovicu, stiglo je i drugo naređenje štaba divizije iz kojeg smo saznali da situacija na pravcu Prozor — Gornji Vakuf postaje sve ozbiljnija i da jake njemačke snage ugrožavaju našu pozadinu i Centralnu bolnicu. Štab divizije, upoznavajući nas sa tom situacijom, naredio je brigadi da izvrši pokret prema Jablanici i Rami i sa te prostorije ne dozvoli prodor neprijatelja iz doline Neretve u dolinu Rame.

Iz Grabovice smo pošli istog dana (1. marta) u 20 časova. Za vrijeme pokreta obaviješteni smo da je Vrhovni štab izdao naređenje da se poruše svi mostovi na Neretvi od Karaule do Ostrošca. Odmah smo se povezali sa pionirskom četom Vrhovnog štaba da nam se ne desi da se mostovi sruše prije povlačenja dijelova brigade koji su bili na lijevoj obali.

Dok su se 2. proleterska i 4. crnogorska brigada 1. marta užurbano komionima prebacivale prema Gornjem Vakufu, 2. dalmatinska brigada je otpočela pokret ka Drežnici i Jablanici. Pokret je vršen u potpunom redu; samo su se naše zaštitnice povremeno sukobljavale sa četničkim prethodnicama. Tek kada je i poslednji vojnik brigade prešao na desnu obalu Neretve, most kod Karaule je srušen. Od Karaule brigada je produžila ka Jablanici i tokom 3. marta glavninom snaga zaposjela polo-

žaje zapadno od Jablanice i Rame, zatvarajući time pravce dolinom Doljanke i Rame. Istovremeno su na ovom dijelu Neretve porušeni svi drumski i željeznički mostovi.

Raspored brigade 3. marta bio je: 3. bataljon u Jablanici, 1. bataljon u s. Gračac, a 2. i 5. bataljon u s. Slatini. Toga dana je komandant 1. bataljona Periša Grujić premješten za komandira tenkovske čete pri Vrhovnom štabu NOVJ.

Osjetivši povlačenje naše vojske iz doline Neretve, četnici su za nama vrlo brzo upali u Drežnicu, Grabovicu, a 3. marta predveče sa manjim snagama i u Jablanicu, gdje su ušli bez ikakvog otpora pošto se jedna četa 3. bataljona u međuvremenu povukla. Druga dalmatinska brigada nije imala zadatak da brani Jablanicu, inače četnicima to u tom momentu ne bi pošlo za rukom.

Tih dana smo čuli da se i pravac našeg daljeg nastupanja mijenja. Saznali smo da je Vrhovni štab NOVJ donio odluku da se odustane od nastupanja prema Sandžaku i Crnoj Gori i da se po razbijanju njemačkih snaga na pravcu Gornjeg Vakufa, glavnina snaga i Vrhovni štab upute ka istočnoj Bosni. Istina, mi nijesmo dobili u ovom smislu nikakvo naređenje bilo od štaba divizije ili Vrhovnog štaba, pod čijom se komandom momentalno našla 2. dalmatinska. Međutim, računajući da je ova odluka mogućna, tim prije što su i svi mostovi na Neretvi srušeni i da bi nam bilo neobično teško ponovo preći Neretvu, pogotovo što su lijevu obalu od Konjica do Mostara zaposjele jake četničke snage, štab brigade nije ni razmišljao o tome da bi Jablanicu bar trebalo držati. Osnovna briga bila nam je ne dozvoliti prodor neprijatelja od Jablanice dolinom Doljanke i Rame, te je u tom smislu i izdato naređenje svim bataljonima. Sa ovih položaja uspostavili smo odmah vezu i sa Vrhovnim štabom i sa štabom 3. divizije, čije su jedinice bile u neposrednoj vezi sa našim lijevim krilom.

Iz Vrhovnog štaba stiže 4. marta oko podne u štab brigade, koji se nalazio u selu Slatina, kurir na motociklu sa naređenjem da se komandant brigade hitno javi u Vrhovni štab. Sio sam na motocikl i odvezao se u selo Gračanicu, u dolinu Rame, gdje se nalazio Vrhovni štab. Primio me je član Vrhovnog štaba Sreten Zujović i poslije kratkog razgovora o situaciji na frontu brigade saopštio mi da se odmah javim drugu Titu. Nekoliko stotina metara od Vrhovnog štaba, u jednoj vodenici, našao sam druga

Tita nad raširenim vojnim kartama na stolu. Sjećam se: krevet, sto i dvije stolice bili su jedini namještaj prostorije u kojoj je radio drug Tito.

Dok sam izlagao situaciju na frontu brigade o jačini neprijatelja i o našim položajima, drug Tito upade sa pitanjem: da li je neprijatelj ponovo u Jablanici. Na moj potvrdni odgovor on je ustao od stola govoreći da to nijesmo smjeli dozvoliti. Odgovorio sam da brigada nije imala zadatak da brani Jablanicu već pravce iz Jablanice prema dolini Rame, no ukoliko je potrebno Jablanica će biti još u toku noći ponovo u našim rukama. Na to je drug Tito samo kratko odgovorio: »Da, biće potrebno!« Detaljno me je upoznao sa situacijom na pravcu Gornjeg Vakufa koja se od svakog časa sve više mijenjala u našu korist. Očekivalo se da će se Nijemci, potpuno razbijeni, već u toku noći povući prema Gornjem Vakufu. Govorio mi je o podvizima naših jedinica na tom sektoru i o tome da je bitka za ranjenike uglavnom dobijena. Zatim je izdao usmeno naredenje za predstojeći rad 2. dalmatinske brigade: u što kraćem vremenu ponovo osloboditi Jablanicu i pripremiti se za forsiranje Neretve; Neretvu forsirati na sektoru od Rame do Donje Jablanice na mestu koje mi odaberemo; forsiranje izvršiti bilo gaženjem, bilo čamcima ili preko srušenog mosta u Jablanici, dakle, kako štab brigade ocijeni da je najsigurnije; pripreme da budu što kraće. Neophodno je zadatak izvršiti u toku naredna dva dana.

Još jednom na rastanku, drug Tito me je upozorio na ozbiljnost zadatka i na potrebu njegovog izvršenja; jer »Od naše brigade zavisi da li će se naši ranjenici, koji su sada zahvaljujući neviđenom junaštvu naših proletera sigurni ,sa pravca Gornjeg Vakufa, izvući iz doline Rame i Neretve prema ranije utvrđenom planu u pravcu Sandžaka i Crne Gore«, — zaključio je drug Tito.

Tokom razgovora izvijestio sam druga Tita i o brojnom stanju brigade, naoružanju i sposobnosti za predstojeću akciju. Brigada je u to vrijeme brojala 1.040 boraca, od kojih je ranjenih i bolesnih po raznim bolnicama (uključujući i brigadnu bolnicu) bilo 185. Znači, brigada je u stroju imala 855 boraca. Naoružanje brigade bilo je: 655 pušaka, 37 puškomitraljeza, 10 teških mitraljeza, 1 protivkolski top, 4 minobacača 81 mm, 46 revolvera, 1.202 ručne bombe, 94.572 puščana i mitraljeska

metka, 88 bacačkih mina i 46 protivoklopnih granata. Brigada je imala i 144 konja.¹

Dok sam se još nalazio kod druga Tita stigao je i komandir tenkovske čete Vrhovnog štaba Periša Grujić. Ceti je izdato naređenje da još u toku dana upadne u Jablanicu, rastjera četnike i ponovo se vrati kod Vrhovnog štaba. Tenkisti su to i izvršili 4. marta uveče. Upali su iznenada, dolinom Rame i Neretve, u Jablanicu i otvorili vatru po četnicima koji su u prvom momentu mislili da se radi o talijanskim, njima savezničkim, tenkovima. Te iste večeri, tj. 4. marta, odmah po mom povratku u štab brigade, izdali smo naređenje 1. bataljonu da u toku noći ponovo oslobodi Jablanicu. Bataljon je, potpomognut našim tenkovima, izvršio zadatak i poslije dvočasovne borbe neprijatelj je bio potpuno razbijen i natjeran u bjekstvo. U Jablanici su se tada nalazila dva bataljona četnika Durmitorske brigade. Prema izvještaju štaba bataljona, neprijatelj je imao oko 60 mrtvih i 5 zarobljenih.

Tenkovska četa se po oslobođenju Jablanice vratila ka Vrhovnom štabu gdje je dobila novi zadatak.

Raspored brigade bio je sljedeći: 1. bataljon u Jablanici sa zadatkom da kontroliše željezničku prugu i desnu obalu Neretve prema Grabovici; 2. bataljon u Slatini, zatvarajući dolinu Doljanke; 3. bataljon u s. Lizoperci, zatvarajući dolinu Rame i 4. bataljon u s. Blučići i Kostajnici, zatvarajući pravac od Ostrožca.

Pošto je samo manji dio zadatka, primljen od Vrhovnog komandanta, bio izvršen, štab 2. dalmatinske brigade je pristupio organizaciji forsiranja Neretve. Preduzeli smo sve da se 5. marta uveče izvrši forsiranje, te smo izvideli desnu obalu na dodijeljenom sektoru forsiranja i zaključili da se Neretva na ovom sektoru uopšte ne može gaziti. Ostalo je da prebacivanje vršimo ili čamacima, ili preko srušenog mosta u samoj Jablanici. Vremena za pravljenje čamaca nije bilo te je ostalo kao najsigurnije forsirati Neretvu preko srušenog mosta. Po naređenju Vrhovnog komandanta očekivali smo da u toku dana stigne Pionirska četa Vrhovnog štaba koja bi odmah po prelasku prvih dijelova otpočela izgradnju pješačkog mosta kako bi se naše ostale jedinice i ranjenici lakše i brže prebacili.

¹ Podaci su sadržani u ličnim bilješkama koje sam sačuvao iz tog Perioda rata.

S obzirom na to da je drug Smirnov, za koga sam tada mislio da je komandir Pionirske čete², stigao u štab naše brigade tek u 22 časa 5. marta, kao i zbog udaljenosti bataljona i još neizvršenih priprema, ja sam u 22.40 časova izvijestio Vrhovni štab da se forsiranje Neretve u toku noći 5/6. marta ne može izvršiti. U izvještaju je, pored ostalog, stajalo i ovo: »Radi bolje pripreme ovog tako važnog zadatka, koji mora biti uspješan, moramo se i sami sa svim detaljno upoznati.

Večeras pišemo naređenje, a sutra veče rano pristupiće mo izvršenju zadatka.

Mi mislimo izvršiti prebacivanje na dva mjesta i to između Rame i Oostrošca (po mogućstvu) i u Jablanici preko srušenog mosta« ...³

Pored toga, u izvještaju se navodi da su četnici posjeli položaje na lijevoj obali Neretve i da kontrolišu vatrom cestu od Rame do Jablanice i nizvodno, kao i to da smo odlučili da se most poslije forsiranja radi u Jablanici uz srušeni most.

U toku noći izdato je naređenje bataljonima za forsiranje u kome je svakom postavljen precizan zadatak, sa objašnjenjem situacije na drugim sektorima: da je bitka za ranjenike na pravcu Prozor — Gornji Vakuf dobijena, a da od izvršenja zadatka koji je pred našu brigadu postavio lično drug Tito zavisi da li će se naši ranjenici izvući iz doline Rame i Neretve u pravcu Prenja. Bilo je to i naređenje i apel borcima i rukovodiocima brigade da se zadatak, bez obzira na žrtve, mora izvršiti.

Početak forsiranja određen je za 6. mart po padu mraka, a prvi će preko srušenog mosta krenuti 3. bataljon. Ostali bataljoni imali su zadatak da za to vrijeme uzvodno i nizvodno od Jablanice, otvarajući vatru, vrše pripreme za forsiranje kako bi se kod neprijatelja stvorio utisak da se forsiranje priprema na sektorima ovih bataljona. Na sektor Jablanice 3. bataljon je trebalo da stigne po mraku kako ne bi bio osmotren sa lijeve obale; njemu je bilo zabranjeno da otvara vatru već da sve pripreme izvrši u najvećoj tajnosti.

Svi bataljoni su u toku 6. marta pošli na izvršenje dobijenih zadataka, samo je 3. bataljon sačekao da padne mrak, a

¹ Smirnov je tada bio načelnik tehničkog odsjeka Vrhovnog štaba; komandir Pionirske čete bio je Dule Novaković metalski radnik, umro 1956. godine kao potpukovnik JNA.

³ Zbornik dokumenata NOR, izdanje Vojnoistorijskog instituta, tom IV, knjiga 11, strana 66.

onda je u najvećoj tišini ušao u grad i postrojio se iza nekih visokih kuća na samoj ulici. Komandant bataljona Bruno Vuletić, u prisustvu štaba brigade, izdao je zapovijest za forsiranje Neretve. Na kraju, pošto je detaljno dao zadatak svakoj četi, tražio je dobrovoljce koji će prvi preći preko srušenog mosta i bombama likvidirati četnički bunker sa teškim mitraljezom koji se nalazio gotovo na ivici srušenog mosta na lijevoj obali. Prvi se javio desetar Stevo Opačić, izjavljujući pred čitavim bataljonom da će sa svojom »grom desetinom« taj zadatak sigurno izvršiti. Komandant bataljona je Opačiću i njegovoj desetini dao i detaljnija uputstva za prelazak preko mosta, poželio im uspjeh i oni su krenuli ka reci.

Za ove herojske proletere nije bio nikakav problem sići niz desnu obalu, ali su se kod vode našli u teškoj situaciji. Most je bio porušen po sredini i nosači sa strane pali u vodu na priličnom udaljenju jedan od drugog. Trebalo je nekako doći do onog drugog dijela srušenog mosta i uz njega se uspuzati do suprotne obale. Desetina je pronašla daske i postavila ih između dva srušena kraka. Tako se dohvatila suprotnog kraka kojim je trebalo stići do vrha.

Za čitavo to vrijeme bataljoni uzvodno i nizvodno od Jablanice tukli su vatrom neprijatelja na lijevoj obali i neprekidno markirali prelaze na svojim sektorima. Četnici su nemilosrdno trošili municiju i tukli po položajima naših bataljona. Dovikivali su nam da smo ljudi jer je Neretvu nemoguće preći i ako koji slučajno i prepliva da će nastradati na onoj obali.

I dok je Neretva ječala od strahovite vatre s jedne i s druge obale, u samoj Jablanici bila je potpuna tišina, a desetina Opačića polako se približavala vrhu mosta na suprotnoj obali. Puzanje ove desetine uz srušeni most trajalo je više od jednog sata, a onda je odjeknula eksplozija ručnih bombi po četničkom bunkeru na samoj ivici mosta, koja je poremetila tišinu i na sektoru Jablanice. Ubrzo zatim eksplodirale su i dvije ručne bombe u samoj rijeci što je bio ugovoreni znak da je desetina izvršila zadatak, te se time stvorio uslov da i čete bataljona krenu na svoje zadatke. Puzeći jedna za drugom, sve čete 3. bataljona su se nešto oko ponoći našle na lijevoj obali Neretve, posijedajući je za odbranu.

S obzirom na to da je desetina likvidirala četnički teški mitraljez, neprijatelja na samoj obali više nije bilo, već su mu

se položaji nalazili na kosama 50 do 100 metara dalje od obale. Napad na njih predviđen je tek u svanuće. a dotle je bilo potrebno da se prebaci što više naših snaga na lijevu obalu.

Po naređenju štaba 2. divizije, za 3. bataljonom 2. dalmatinske brigade počela su se prebacivati dva bataljona 2. proleterske brigade. Njihov zadatak je bio da se poslije prebacivanja upute uzvodno od Jablanice i da se u zoru nađu na kosama oko sela Krstac, radi zabacivanja na bok i u pozadinu četnika. Tokom čitave noći četnici nijesu osjetili naše masovnije prebacivanje preko Neretve; bili su ubijeđeni da se to prebacila samo mala grupa boraca. Neprekidno su ih pozivali na predaju, jer će ih, vikali su, kada svane žive pohvatati i baciti u Neretvu.

U svanuće, 7. marta, otpočeo je napad, a zatim i juriš našeg 3. bataljona i dva bataljona 2. proleterske brigade. Četnički položaji ubrzo su slomljeni, a njihove brigade su u potpunom neredu odstupile. U zoru su se prebacila još dva bataljona i štab naše brigade na lijevu obalu, dok je jedan bataljon i dalje ostao na obezbjeđenju našeg desnog boka sa pravca Karaule. Istovremeno je Pionirska četa otpočela sa gradnjom novog mosta uz konstrukciju srušenog.

U ovim borbama brigada je imala 4 mrtva i 17 ranjenih drugova, dok je kod neprijatelja bilo mnogo više. Zarobljeno je 30 četnika. Toga dana Tenkovska četa Vrhovnog štaba ponovo je napravila uspješnu diverziju desnom obalom Neretve do Karaule gdje je potpuno iznenadila četnike i nanijela im prilične gubitke.

Uspeh 3. bataljona, a naročito desetine Steve Opačića, bio je neocjenjiv. Nabujala Neretva je bila savladana, posjednut uži mostobran i stvoreni svi uslovi za dalje napredovanje u pravcu Prenja. Priličan broj naših jedinica orijentisan je na Jablanicu da prelazi Neretvu. Gotovo svi naši i teški i laki ranjenici počeli su se prebacivati kamionima u pravcu Jablanice i kada je pješački most bio gotov, svi su se postepeno prebacivali na lijevu obalu.

Jedan bataljon Dalmatinaca ostao je, tokom 7. i 8. marta, na kosama iznad samog mosta i time vršio i dalje njegovo neposredno obezbjeđenje, dok su se dva bataljona prebacila i razmjestila na prostoriji sela Breze, Raići, Idbar, štiteći mostobran i zatvarajući pravac koji lijevom obalom Neretve izvodi od Mostara.

Zadatak koji je Vrhovni komandant postavio 2. dalmatinskoj brigadi bio je potpuno izvršen. Stvoreni su uslovi za dalje napredovanje prema Prenju i Boračkom jezeru i za izvlačenje ranjenika i bolesnika iz doline Rame i Neretve. Pričali su mi kasnije drugovi iz štaba bataljona koji je ostao za neposrednu zaštitu mosta, da je gotovo svaki borac drugih brigada i svaki ranjenik prilikom prelaska Neretve preko već napravljenog pješačkog mosta, malo zastao da vidi kuda su se u mrkloj noći kao prvi uspuzali borci Dalmatinske brigade i upućivali im srdačne čestitke.

Neprijatelj je bio nemoćan da bilo šta preduzme protiv napredovanja naših jedinica jer su četnici na ovom pravcu bili razbijeni. Zbog toga su Nijemci upotrijebili vjerovatno sve avione koji su im bili na raspolaganju i već 7. marta otpočeli su neprekidno bombardovanje Jablanice, pješačkog mosta i naših položaja na lijevoj obali Neretve, na kojima je kao desna pobočnica naših glavnih snaga 2. dalmatinska brigada ostala sve do 11. marta. Jedino je njen 3. bataljon koji je krenuo naprijed imao manje sukobe sa četnicima. Toga dana brigada je primila naređenje štaba 2. divizije da se prebaci preko Prenja pravcem s. Bijela — s. Borci gdje će dobiti nova naređenja.

11. marta pred mrak brigada je izvršila pokret određenim pravcem. Put je bio neobično težak i naporan. U stvari to je bila kozja staza, a noć bez mjesečine što je još više otežavalo pokret. Konji su posrtali i padali. Nekoliko njih morali smo ostaviti jer dalje nijesu mogli ići, a sa njima je ostalo i nešto opreme. Gotovo čitavu noć pravac našeg pokreta tukla je neprijateljska artiljerija sa položaja oko Konjica. Naročito jakom vatrom bili smo tučeni u prolazu kroz selo Gornja Bijela. Neshvatljivo je bilo kako smo prošli kroz takvu artiljerijsku vatru, a da nijesmo imali nikakvih gubitaka.

Sustizali smo kolone lakših ranjenika. Prolazeći pored položaja koje je držala 5. crnogorska brigada, zatvarajući pravce prema Konjicu, naišli smo na štab ove brigade, gdje sam svratio da pozdravim svog bivšeg komandanta Savu Kovačevića. Bilo mu je neobično drago što sam navratio jer se od juna 1942. godine nijesmo vidjeli. Porazgovarali smo malo i popili kafu. S obzirom na to da se nijesam mogao duže zadržati, ustao je i ispratio me. Na rastanku mi je rekao da bi i on više volio da sa brigadom ide naprijed u prethodnicu, ali šta se može kad neko mora biti i u zaštitnici. Na rastanku smo se zagrlili ne sluteći da će nam to biti i posljednji susret.

12. marta izjutra brigada je osvanula u okolini Boračkog jezera, gdje su nas avioni ponovo bombardovali. Sljedećeg dana stiglo je i naređenje štaba 2. divizije da brigada krene pravcem: Borci — Čičevo — Glavatičevo — Lađanica — Zabrdani — Doljani — Ocrkavlje — Ljubača — Obalj, sa zadatkom da sa dva bataljona 1. proleTERSke brigade uništi sva neprijateljska uporišta. U naređenju je stajalo da je glavno neprijateljsko uporište Glavatičevo. Predviđeno je da se na komunikaciju Obalj — Kalinovik izbije 18. marta. Precizirajući ovo naređenje, komandant kolone naredio je da 2. dalmatinska brigada krene za bataljonima 1. proleTERSke cestom Borci — Glavatičevo.

U zoru 14. marta brigada je izvršila pokret određenim pravcem. Tokom marša sustigla je bataljone 1. proleTERSke brigade koji su već bili angažovani u borbi sa četnicima iznad s. Čičeva. Pošto je neprijatelj davao prilično jak otpor bataljonima 1. proleTERSke brigade, odmah smo uputili kao pomoć dva bataljona, a nešto kasnije i treći. Tako je brigada u streljačkom stroju, goneći neprijatelja koji je počeo da odstupa, izbila na kose iznad Glavatičeva, koje je 1. proleTERSka već bila zauzela. Po naređenju štaba 2. divizije naša brigada je slijedeća četiri dana ostala na ovoj prostoriji i imala slijedeći raspored: 1. bataljon u s. Dužani, 2. u Lađanici, 3. u Razićima i 4. bataljon u Glavatičevu sa zadatkom obezbjeđenja Glavatičeva i svih naših dijelova na prostoriji Međe — Ploča — Glavatičevo. Na ovoj prostoriji bilo je samo manjih prepucavanja sa četnicima po okolnim brdima.

19. marta stiglo je i naređenje za pokret pravcem Glavatičevo — Odžak — Velušić, što je brigada tokom noći i izvršila. Iz Velušića su čitavog dana vršena izviđanja prema Treskavici, te je utvrđeno da četnici jakim snagama drže Humac i okolinu. U tom pravcu smo odmah uputili jedan bataljon. Bilo nam je jasno da naređenje koje smo dobili da noću 20/21. marta izbijemo na prostoriju Grajsalići — Romani, kako bismo spriječili svaki neprijateljski napad iz pravca Kalinovika ka Ulogu, ne možemo izvršiti.

21. marta brigada je izbila na liniju Kovačeva Glava (k. 1346) — s. Česteljevo gdje se sukobila sa vrlo jakim četničkim snagama pod komandom Pavia Đurišića. Četnici su posjeli liniju: Treskavica — Lukovac — Orla kuk — Kutski Grad i čim je naša brigada izašla na pomenute položaje, neprijatelj je

izvršio prvi žestoki napad na našu i 1. proletersku brigadu koja se nalazila lijevo od nas. Dan i noć su trajali naizmjenični juriši i protivjuriši naših i neprijateljskih snaga. Gubici su bili ogromni i na jednoj i na drugoj strani.

22. marta poslije podne četnici, ko zna po koji put, preduzeli su do tada najjači udar i uspjeli da potisnu naš lijevokrlni bataljon, tako da se brigada povukla na položaje oko Kovačeve glave. Čitavu noć trajali su juriši i protivjuriši. Izjutra je brigada ponovo prešla u napad ali bez vidnijeg rezultata.

Komandanti 1. proleterske i 2. dalmatinske brigade, s obzirom na stvorenu situaciju, jačinu i upornost neprijatelja, kao i zbog velikih gubitaka koje su naše jedinice imale u ovim borbama donijeli su zajedničku odluku da se obje brigade nešto povuku i da samo jedan bataljon Dalmatinske brigade ostane na Kovačevoj glavi radi održavanja neposrednog kontakta sa neprijateljem. Istovremeno izgleda i četnička komanda, u prvom redu zbog situacije stvorene na svom lijevom krilu gdje je naša 2. proleterska brigada u noći 21/22. marta iza njihovih leđa napala Kalinovik i s. Jelašca, donijela je odluku o povlačenju. Neprijatelj se noću 22/23. marta povukao ka Foči, a 2. proleterska brigada oslobodila je Kalinovik.

U ovim borbama 2. dalmatinska brigada imala je prilično velike gubitke. Samo u jednoj raki pozadi Kovačeve glave sahranjeno je oko 20 boraca, među kojima i komesar 1. bataljona Slobodan Macura.

Dalji pravac kretanja 2. dalmatinske bio je Foča gdje je, kao već iskusna u forsiranju rijeka, dobila zadatak da forsira Drinu.

6. aprila 1943. godine brigada je taj zadatak izvršila zbog čega je i pohvaljena od Vrhovnog komandanta NOVJ.

Ljubo VUČKOVIĆ